

УДК 378.147: 101.1

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-90-7>

ПРО СТАН ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОНАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ І МАГІСТРІВ (НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

Поліщук Ірина Євгенівна,
кандидат філософських наук, доцент,
завідувачка кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Херсонський державний університет
irina.e.polishchuk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8303-0373

Першорядною задачею освіти є формування мислення як самоцілі, що створює для особистості можливість задля здійснення керованого впливу на соціальні явища та процеси, використовуючи сучасні знання та новітні технології. Здатність людини успішно соціалізуватися не можлива без інтелектуалізації, яка має досягатися в освітньому процесі.

Автором статті була розроблена анкета та проведено опитування магістрантів I року денної форми навчання Херсонського державного університету (опитано 187 осіб, 44% від загальної чисельності в 2019–2020 навчальному році). Більшість здобувачів продовжує навчання за напрямом підготовки бакалавріату. Однак опитування засвідчило, що основні теми дисципліни «Основи наукових досліджень» були засвоєні не досить глибоко з причини малої кількості аудиторних занять. Для багатьох магістрантів незрозумілим виявилось співвідношення філософських підходів, загальнонаукових та конкретно-наукових методів, а також зміст новітніх методологічних принципів та підходів. Більшість здобувачів не змогла відповісти на питання щодо наукових результатів, які вони отримували завдяки використанню зазначених ними методів. Це свідчить про недостатній зв'язок методології як теорії та наукової практики. Було також виявлено, що більшість магістрантів не пов'язує майбутню професійну діяльність із науковими дослідженнями. Ця обставина зобов'язує викладачів посилити відповідальність за формування гідного відношення здобувачів вищої освіти до науки як соціального і професійного інституту та теоретичного мислення як основи будь-якої високопрофесійної діяльності.

Слід знайти оптимальне колегіальне рішення (у кожному університеті ексклюзивне) стосовно підвищення в навчальних програмах різних напрямів освіти «питомої ваги» методологічного складника, а також сучасних форм підвищення методологічної підготовки викладачів теоретичних дисциплін.

Ключеві слова: розум, мислення, філософське мислення, освіта, наука, методологія науки.

ON THE STATE OF PHILOSOPHIC-METHODOLOGICAL AND GENERAL SCIENTIFIC PREPARATION FOR BACHELOR'S AND MASTER'S DEGREES (THE CASE OF KHERSON STATE UNIVERSITY)

Polishchuk Iryna Yevhenivna,
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Philosophy and Social Sciences and Humanities
Kherson State University
irina.e.polishchuk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8303-0373

The primary task of education is the formation of thinking as an end in itself which creates opportunities for individuals to exert significant influence on social phenomena and processes using modern knowledge and the latest technologies. The ability of a person to successfully socialize is unthinkable without intellectualization which must be achieved in the educational process.

The author of the article developed a questionnaire and conducted a survey of the first-year full-time postgraduates (master's degrees) at Kherson State University (187 people were interviewed, which is 44% of the total amount in the 2019–2020 academic year). Most degree-seeking students continue their studies in the bachelor's degree program. However, the survey showed that the main topics of the course "Fundamentals of Scientific Knowledge", which was studied for bachelor's degree programmes, are not sufficiently captured due to the small amount of class hours. For many postgraduates (master's degrees) the relationship between the philosophical approaches themselves, general scientific and special scientific methods, as well as the content of the latest methodological principles, turned out to be incomprehensible. It is a matter of concern that many degree-seeking students were not able to answer the question about the results they obtained in

scientific work through the use of the methods they specified. This indicates a lack of connection between methodological theory and scientific practice in the educational process. It was also found that the majority of postgraduates (master's degrees) do not associate their future professional activities with scientific research. This circumstance obliges teachers to strengthen their responsibility for forming a decent attitude of degree-seeking students to science as a social and professional institution, as well as to theoretical thought as the basis of any highly professional activity.

It is necessary to find an optimal collegial solution (exclusive at each university) to increase the "specific weight" of the methodological component in the curriculum documents of different branches of education, as well as regarding modern forms of improving the level of methodological competences of teachers of various theoretical disciplines.

Key words: thinking, mind, philosophical thinking, education, methodology of science.

Вступ

Наша країна, як і соціальний світ загалом, приймає нині численні загрозливі виклики, що стосуються різноманітних сфер життєдіяльності. Більшість з них не лише детермінована об'єктивними природними чинниками, а є такими, що мають своїм джерелом саму людину, рівень її інтелектуального та морального розвитку, особистісні якості. Для подолання негативних тенденцій, що зростають у суспільстві у режимі із загостренням, людству не досить навчитися адаптуватися до вельми мінливого середовища. У цьому плані заслуговує на підтримку позиція професора О. Співаковського, який зазначив, що «освіта має формувати не лише людей, пристосованих до життя в суспільстві, а й тих, хто здатен змінювати це життя на краще» (Співаковський, 2018).

В умовах техногенної цивілізації людина має не тільки навчитися успішно соціалізуватися, справляючись із реальними життєвими труднощами, але й насамперед сформувати такий рівень мислення, який дав би змогу здійснювати керуючий вплив на перебіг соціальних подій, використовуючи знання та новітні технології, що осягнені синергетичною методологією.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Зазначимо, що людська здатність до активних змін, які, звісно, не повинні порушувати гармонію природного світу, своєю основою має не власне розсудкові формально-логічні операції, вже напрацьовані алгоритми дій, а розум, що поєднує в єдине ціле процес цілепокладання, мисленнєвий контроль за виконанням певної дії та критичний аналіз отриманого практичного результату, причому з обов'язковим урахуванням моральної компоненти.

Пригадаємо, що стародавні мислителі ставилися до розуму, що поєднує інтелект і моральність, як до основи духовної особистості. Філософія як розумова діяльність являла собою нескінченне прагнення до мудрості, в багатьох філософських ученнях

минулого самоцінним вважався мисленнєвий процес, а не закінчений чітко сформульований результат. Справжня філософія завжди навчала методологічного сумніву. Однак «лапласівський детермінізм» як втілення світоглядних настанов класичної науки, а також марксистська методологія, що спрощено тлумачить наукову діяльність та її результативність, дотепер має чимале застосування в навчальній літературі.

Велика небезпека полягає в тому, що в навчанні, яке має розумітися як безперервний процес, найчастіше є акцентованою суто знання, а не власне мисленнєва компонента. У вузівських підручниках і посібниках рідко підкреслюється, що кожна наукова теорія є теорією свого часу (століття, десятиріччя чи навіть року), що обсяг накопичених людством теоретичних знань зростає в геометричній прогресії, що за останні п'ятдесят років він збільшився принаймні вдвічі. Отже, потрібна суттєва перебудова методологічних підходів, які, безумовно, не спрямовані на заперечення певної стійкості, відносної завершеності цілої низки конкретних наукових знань.

Пригадаємо, що наука постійно «пульсує» в єдності її діалектичних і метафізичних етапів (пошук → результат → пошук → результат і так до нескінченності). Слід зазначити, що мисленнєва, процесуальна складова частина свідомості як основа знань не завжди розуміється навіть на рівні високопрофесійних інституцій, офіційних документів державного значення, в тому числі нового Закону «Про освіту», в якому ключовим елементом і результатом освітнього процесу оголошено компетентність. Не заперечуючи цієї тези, дозволимо собі зауважити, що у визначенні компетентності порушена послідовність її компонентів, якостей та ознак: «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» (Закон «Про освіту», 2017: 380).

На першому місці у цьому визначенні мають знаходитися способи мислення, оскільки саме від них залежить зміст поглядів, рівень знань, умінь і навичок, а не навпаки. Крім того, підкреслимо, що успішна соціалізація, яка акцентована в цьому визначенні й висунута на перший план, у сучасному інформаційно і технічно перевантаженому світі не може бути здійснена без інтелектуалізації особистості, що має досягатися в процесі навчальної діяльності.

Суттєве зниження «питомої ваги» стратегій освіти, спрямованих на інтелектуалізацію, на розвиток мислення як самоціль, а не тільки як засіб забезпечення результативної практичної діяльності, й спонукало автора цієї статті звернутися до питання реального стану філософської та загальнонаукової підготовки здобувачів вищої освіти. Саме від цього базового рівня багато в чому залежить якість спеціалізованої освіти за різними напрямками, що зорієнтовані на подальшу практичну діяльність випускників вишу. Є сенс пригадати, що саме університети від часів їх заснування в середньовічній Європі були осередками високоінтелектуальної культури, на що ми маємо орієнтуватися й нині.

2. Методологія та методи

Написанню цієї статті передувала низька методологічних і методичних розробок автора, здійснених як одноосібно, так і у співавторстві, в яких розглядалися проблеми, що пов'язані із сучасною філософською та філософсько-методологічною освітою не філософів за фахом (Поліщук, Галіченко, 2010; Поліщук, 2015; Поліщук, Галіченко, 2018; Поліщук, Галіченко, 2019).

Отже, динамічні зміни у сучасному суспільному та індивідуальному житті вимагають обґрунтованої відповіді на питання щодо того, які із соціальних потреб мають отримати першочергову реалізацію засобами університетської освіти, якого фахівця потребує суспільство техногенного та інформаційного зразка. Нині ми повинні спрямовувати суспільну думку на розуміння значення саме мисленнєвої компоненти, що становить основу високопрофесійної компетентності.

Основною метою статті є відкоректована вимогами часу спроба зорієнтувати процес навчання в університеті на реалізацію вищеназваних задач. Для більш глибокого розуміння реального стану методологічної підготовки автором статті у жовтні-листопаді 2019 року була розроблена анкета та проведено анонімне опитування здобувачів вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» Херсонського державного

університету. В опитуванні взяли участь 187 здобувачів (44% магістрантів першого року денної форми навчання), з них 132 – соціально-гуманітарного напрямку підготовки, 43 – природничо-наукового, 12 – економічного та технічного. Певна диспропорція в кількості здобувачів указаних напрямів викликана тим, що автор статті викладала дисципліну «Філософія та методологія науки» переважно на соціально-гуманітарних факультетах та провела опитування саме на них. Однак, на наш погляд, результати опитування незначною мірою відхиляються від загального стану методологічної підготовки в цілому по університету. Ми не ставили за мету чітку фіксацію результатів обов'язково у вигляді відсотків, оскільки деякі питання анкети передбачали не однозначні короткі відповіді, а більш-менш розгорнуті особистісні позиції.

3. Результати та дискусії

Зробимо короткий огляд отриманих відповідей та прокоментуємо їх. Насамперед було поставлене питання, чи співпадає вибраний напрям підготовки за магістерською програмою з отриманою освітою рівня «бакалавр». Відповіді показали, що абсолютна більшість здобувачів продовжує навчання за напрямом підготовки, який вони опанували в бакалавріаті. Це заслуговує на позитивну оцінку, оскільки тенденція зміни фаху, перепрофілювання за 1,5–2 роки магістерської підготовки не гарантує отримання якісної освіти, навіть у разі близьких за програмами підготовки спеціальностей. Більш прийнятним, на наш погляд, є паралельне навчання в бакалавріаті за двома напрямками підготовки. Серед поодиноких випадків перепрофілювання в магістратурі був такий: бакалавр за спеціальністю «Початкова освіта» навчається в магістратурі як за фахом, а також за спеціальністю «Географія». На наш погляд, подібна ситуація здатна дещо дискредитувати рівень підготовки магістрів-географів.

Друге питання стосувалося якості отриманих під час навчання в бакалавріаті науково-методологічних знань. Магістранти оцінили отримані знання та вміння за п'ятибальною системою таким чином: соціально-гуманітарні спеціальності – 5 балів (5%), 4 бали (61%), 3 бали (34%); природничо-наукові спеціальності – 5 балів (11%), 4 бали (68%), 3 бали (21%); програмно-інженерні та економічні спеціальності – 5 балів (29%), 4 бали (65%), 3 бали (6%). Незадовільні оцінки відсутні. Можна припустити, що не всі магістранти оцінили якість знань більш-менш об'єктивно, оскільки оцінки були поставлені переважно високі. Однак слід зазначити, що курс «Основи

наукових досліджень» має недостатню кількість аудиторних годин, більшість питань курсу студенти мають опанувати самостійно, а не в діалозі з викладачем. Між тим сучасна методологія науки є ускладненою, вельми плюралістичною, отже, потребує ґрунтовних обговорень на семінарських заняттях.

Відповіді на такі питання дещо відкоректували виставлені магістрантами оцінки в гірший бік, показавши поверхове розуміння більшістю здобувачів того, що магістратура – це рівень освіти теоретичного, науково-методологічного спрямування.

Магістрантам було запропоновано назвати основні змістові компоненти курсу «Основи наукових досліджень». Загалом задовільними можна назвати відповіді магістрантів, що спеціалізуються в галузях економіки та програмної інженерії, а також природничих наук. У відповідях були зазначені такі теми: постановка наукових задач, організація наукового дослідження, особливості пошуку та обробки наукової інформації. Однак більшість магістрантів гуманітарних спеціальностей першочергову задачу курсу зрозуміли насамперед як ознайомлення із формальними вимогами до написання курсових робіт, зокрема питанням вибору теми дослідження, визначення мети і завдань, структури роботи. Основні змістові компоненти курсу назвали лише декілька осіб.

Наступне питання стосувалося методів, які здобувачі використовували під час написання курсових робіт та наукових результатів, яких вони змогли досягти завдяки впровадженню цих методів. У відповідях більшості опитаних були зазначені методи аналізу та синтезу, системний підхід. Однак при цьому не були названі різновиди аналізу, які застосовуються в різних галузях науки. У відповідях також не прослідковувалося розуміння сутності системного підходу, який не є тотожним синтезу, сумачі та передбачає дослідження певного об'єкта як відкритої системи, що функціонує та взаємодіє з різними рівнями та структурами більш універсального середовища. Для більшості магістрантів I року навчання не є зрозумілим співвідношенням філософських підходів, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Виявилось, що магістранти економічного та програмно-інженерного профілю загалом обізнані з аксіоматичним методом, а також методами моделювання та прогнозування. 63% магістрантів-філологів називали компаративістський підхід, методи інтерпретації, логіко-семантичний, лінгвістичного спостереження; практично всі магістранти-істо-

рики – логічний та історичний, історико-генетичний, хронологічний. Однак викликає велику стурбованість той факт, що більшість опитуваних не змогла дати відповідь на питання щодо результатів, яких вони досягли із застосуванням названих методів. Це свідчить про слабку практичну спрямованість методологічних знань, про певну відірваність теоретико-методологічної підготовки від потреб реальних наукових процесів, про слабкий зв'язок методології як теорії та наукової практики. Нині, на жаль, ми маємо досить велику кількість навчально-методичних підручників та посібників із різноманітних дисциплін, в яких зміст теорій та методологічні підходи є такими, що відповідають науці класичного періоду, а не сучасним постнекласичним концепціям, що формуються на основі синергетичного світобачення та світорозуміння.

У цьому плані незрозумілими є пропозиції від міністерських структур, в яких рекомендовано об'єднати в шкільних навчальних програмах низку теоретично складних природничо-наукових дисциплін. Постає питання: чи може шкільний учитель, навіть той, хто постійно працює над своїм професійним рівнем, дати учню більш-менш ґрунтовні та ще й осучаснені знання? Чи може університет підготувати вчителя, зокрема в галузях природознавчих наук, універсального, майже філософсько-методологічного профілю? Натепер це питання немає чіткої відповіді. Між тим сучасне природничо-наукове знання про світ, його будову й невпинну мінливість здатне сформувати гнучке та самостійне, критичне мислення учня і студента, розуміння світу як сукупності нелінійних процесів.

Далі пропонувалося назвати методологічні питання та проблеми в контексті як загальнонаукової, так і спеціалізованої підготовки, що потребують розгляду на заняттях з дисципліни «Філософія та методологія науки», зокрема обговорення на семінарах у форматі круглого столу. Аналіз відповідей показав, що лише деякі здобувачі (причому незалежно від напряму підготовки) розуміють зміст понять «наукова проблема», «методологічна проблема». Лише 11% усіх опитуваних назвали важливі теми для обговорення, що стосуються філософії та методології науки: метатеоретичний рівень наукового пізнання, проблема істини, мова науки, етика науки, етапи наукового дослідження тощо. На жаль, серед магістрантів педагогічного напряму підготовки виявилися і такі, що вважають методологію наукового дослідження непотрібною для подальшої педагогічної діяльності. Ця обставина не може не турбувати, оскільки

шкільна освіта має бути спрямована на формування та розвиток дитини, яка не тільки багато чого знає, але здатна мислити, сумніватися, вибирати найбільш дієві способи розв'язання складних розумових задач і найбільш оптимальні шляхи практичних дій. Від особистості вчителя, від рівня його теоретичної підготовки залежить, наскільки освіченим буде молоде покоління, що має будувати успішну державу.

Наостанок було запропоноване питання, чи планують здобувачі вищої освіти після завершення програми магістерської підготовки повністю або частково займатися науковою діяльністю. Ми звернули увагу опитуваних на те, що диплом магістра дає право викладати фахові дисципліни у вищому навчальному закладі та підкреслили, що викладач вишу є науково-педагогічним працівником. Із 132 магістрів соціально-гуманітарного напрямку підготовки 17 відповіли «так», 7 – «можливо», із 43 магістрантів природничо-наукового напрямку підготовки 3 відповіли «так», 7 – «можливо»; із 12 майбутніх магістрів економічного та програмно-інженерного фаху «так» не відповів ніхто, 1 – «можливо». Загалом лише 17,7% опитаних позитивно відповіли на поставлене питання. Результат свідчить про масове небажання магістрантів пов'язувати майбутню професійну діяльність із наукою. Це зумовлене не лише недостатнім фінансуванням наукових та освітніх закладів, не лише жорсткою прагматизацією суспільної думки, що викликана серйозними економічними та соціально-політичними проблемами, які у цілому є зовнішніми стосовно окремого індивіда. Ці причини не знімають з нас, викладачів університетів, відповідальності за формування гідного відношення здобувачів освіти до науки як соціального та професійного інституту та до теоретичного мислення як основи всілякої високопрофесійної діяльності. У цьому плані особливо велику роль має відігравати цикл філософських дисциплін, які покликані виконувати як світоглядну, так і методологічну функцію, виховуючи у студентів повагу до розуму, формуючи відчуття власної гідності та бажання до невинного інтелектуального саморозвитку.

Висновки

Підсумовуючи вищенаведені думки, сформулюємо певні пропозиції щодо підвищення якості методологічної підготовки здобувачів вищої освіти. Ця якість великою мірою залежить від рівня сучасної науково-методологічної підготовки всього професорсько-викладацького складу університету та все менш залежить від кількості наукових та методичних праць, від кількості цитувань. Справжніми критеріями якісної роботи викладача все

більше будуть осучаснені наукові здобутки, які неможливі без змін у свідомості, без постійного вивчення нових методологічних підходів як у науці загалом, так і в конкретних наукових галузях. Рівень методологічної підготовки викладача має підвищуватися завдяки наполегливому індивідуальному ознайомленню із методологічними новаціями, що стає можливим як завдяки інформаційним технологіям, так і завдяки міждисциплінарним зв'язкам, постійному діалогу у форматі круглих столів, міжкафедральних семінарів з участю науковців і філософів. Нам слід шукати нові форми підвищення свого методологічного рівня.

Є сенс викладачам філософії започаткувати проведення лекцій і просвітницьких заходів для університетської спільноти із синергетичної методології та можливостей її застосування у різних наукових галузях. Осучасненню методологічних знань має сприяти також розгляд у форматі круглого столу проблем етики науки, оскільки вони не вичерпуються питаннями академічної доброчесності, а торкаються вельми важливих аспектів професійної та соціальної відповідальності вченого в умовах техногенної цивілізації, що увійшла у фазу «суспільства ризику».

Необхідно також знайти виважене колегіальне рішення (звісно, в кожному університеті ексклюзивне) щодо підвищення в навчальних програмах різних напрямів освіти «питомої ваги» методологічного складника, тобто тих філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових дисциплін, в яких будуть акцентовані не тільки змістовні, але й методологічні питання. Це дасть змогу зробити процес навчання студентів більш цікавим, таким, що буде вимагати самостійного мислення, можливостей обрання найбільш оптимальних методологічних пропозицій, що здатні призвести до очікуваного наукового результату. Ми маємо пам'ятати, що сучасна методологія науки формує розуміння того, що світ нескінченний, що його не можна остаточно раз і назавжди пізнати. Саме ця обставина дозволяє нам зрозуміти самоцінність самого мисленнєвого процесу, завдяки якому кожний з нас є людиною. Наостанок зауважимо, що кафедру філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету планується й надалі проведення соціологічних досліджень такого спрямування з метою вивчення змін у рівні загальнонаукової та філософсько-методологічної підготовки. Це має допомогти скоректувати сучасну методологію та методіку викладання теоретичних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. С. 380.
2. Поліщук І.Є. Філософська освіта як підґрунтя методологічної та світоглядної підготовки бакалаврів і магістрів в українському університеті. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон. 2015. Вип. 68. С. 5160.
3. Поліщук І.Є., Галіченко М.В. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних дослідженнях. *Південний архів. «Історичні науки»* : зб. наук. праць. Херсон. Видавництво ХДУ. 2010. Вип. 31–32. С. 26–34.
4. Поліщук І.Є., Галіченко М.В. Філософія для не філософів (до питання філософсько-методологічної підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії (PhD) у сучасному університеті). *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон. 2018. Вип. 85. С. 144–149.
5. Поліщук І.Є., Галіченко М.В. Філософсько-методологічна підготовка здобувачів вищої освіти в українському університеті: реальний стан і перспективи. *II International scientific conference “Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities”*. Conference proceedings, February 22, 2019. Kaunas: Izdevniecība Baltija Publishing. Pp. 429–431.
6. Співаковський О. Соціалізація чи капіталізація? Освітня парадигма України. *Голос України*. № 71. 17 квітня 2018.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Law of Ukraine “On Education”]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 2017, No. 38–39, s. 380.
2. Polishchuk, I.Ye. (2015). *Filosofska osvita yak pidgruntia metodolohichnoi ta svitohliadnoi pidhotovky bakalavriv i mahistriv v ukrainskomu universyteti* [Philosophical education as a basis for methodological and philosophical training of bachelors and masters at the Ukrainian university]. *Pedahohichni nauky: Zbirnyk naukovykh prats*. Kherson. Pedagogical sciences Collection of scientific works. Vyp. 68. S. 51–60 [in Ukrainian].

3. Polishchuk, I.Ye., Halichenko M.V. (2010). *Problema zastosuvannia synerhetychnoi metodolohii v sotsialno-humanitarnykh doslidzhenniakh* [The problem of application of synergetic methodology in social and humanitarian researches]. *Pivdennyi arkhiv “Istorychni nauky”*: zb. nauk. prats. Kherson. Southern Archive Historical Sciences. Coll. scientific works. Vyp. 31–32. S. 26–34. [in Ukrainian].

4. Polishchuk, I.Ye., Halichenko M.V. (2018). *Filosofia dlia ne filosofiv (do pytannia filofsksko-metodolohichnoi pidhotovky bakalavriv, mahistriv ta doktoriv filosofii (PhD) v suchasnomu universyteti)* [Philosophy for non-philosophers (on the issue of philosophical and methodological training of bachelors, masters and doctors of philosophy (PhD) in a modern university)]. *Pedahohichni nauky: Zbirnyk naukovykh prats*. Kherson. Pedagogical sciences Collection of scientific works. Vyp. 85. S. 144–149 [in Ukrainian].

5. Polishchuk, I.Ye., Halichenko M.V. (2019). *Filosofsko-metodolohichna pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity v ukrainskomu universyteti: realnyi stan i perspektyvy* [Philosophical and methodological training of applicants for higher education at the Ukrainian University: the real state and prospects]. *II International scientific conference “Modernization of the educational system: world trends and national peculiarities”*. Conference proceedings, February 22, 2019. Kaunas: Izdevniecība Baltija Publishing. Pp. 429–431 [in Ukrainian].

6. Spivakovskiy, O. (2018). *Sotsializatsiia chy kapitalizatsiia? Osvitnia paradyhma Ukrainy* [Socialization or capitalization? Educational paradigm of Ukraine]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*. No. 71. 17 kvitnia [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 05.08.2020.
The article was received 5 August 2020.*